

پیاده‌روی مشایه با پای پژوهشگران

علی محمولی خبرنگار

اربعین حسینی از معروف‌ترین و اثرگذارترین سالروزها در جهان محسوب می‌شود. اهمیت این روز، برخلاف دهه اول محرم و عاشورا و

پیاده‌روی اربعین علیه دنیاپرستی

چند محقق و استاد دانشگاه از دانشگاه روویری ویرجیلی اسپانیا، وست چستر پنسیلوانیا و پژوهشکده گردشگری جهاد دانشگاهی، در مقاله‌ای که در نشریه Journal of Tourism and Cultural Change از فرانسیسی‌اند تیلور منتشر شد، به بررسی علل سفر زوار ایرانی به عراق - با وجود مخاطرات و حضور نیروهای تروریستی در سال‌های گذشته - پرداخته‌اند. این مقاله با موضوع «چه چیزی مسلمانان شیعه را به یک زیارت نامن می‌کشانند؟» به یافته‌های متعددی دست پیدا کرده است. بنابراین مقاله، یکی از دلایلی که افراد از سفر در شرایطی در طول اربعین یاد کرده‌اند، از دست دادن کنترل خود بوده است. به عبارت بهتر این اعلام کرده‌اند به رغم اینکه معمولاً در تصمیم‌گیری برای چنین کاری بسیار می‌اندیشیدند و سود و زیان مختلف خود را محاسبه می‌کردند، غالباً تصمیم به سفر خود را در لحظه آخر گرفته‌اند و علناً این اتفاق را این‌طور بیان کرده‌اند که جذب امام حسین (ع) و مفهوم «اولیبد» منجر به رخداد سفر آنها شده است و از این‌روی آنها مسائل دیگر را نادیده گرفته‌اند. این وضعیت منجر به بازتعریف امنیت توسط افراد شده است. هرچند در طول سال‌های برگزاری اربعین با وجود تهدیدات امنیتی، دولت ایران با همکاری نیروهای عراقی به تامین هرچه بیشتر امنیت در مسیر پیاده‌روی اربعین پرداخته، اما افزایش محبوبیت این آیین، بیش از آنکه مرتبط با مسائل امنیتی باشد، مرتبط با تعریف جدیدی است که زوار از امنیت برای خود ارائه کرده‌اند. بنابراین مقاله، زوار امنیت خود را در این سفر به امام حسین (ع) و خدا سپرده‌اند و با احساس آرامش در آن قدم گذاشته‌اند و معتقدند خود خدا و امام حسین (ع) ضامن امنیت تردد و زیارت در طول این سفر هستند. این مقاله یکی دیگر از دلایل سفر افراد در طول اربعین را نبودن هرگونه طبقه‌بندی اجتماعی ذکر می‌کند، زیرا افرادی که در پیاده‌روی آن شرکت می‌کنند، نه تنها هیچ‌کدام خدمات ویژه‌تری را دریافت نمی‌کنند که هزینه‌های در طول مسیر، هرچند شاید از طبقات اجتماعی متفاوتی باشند، از شرایط سخت و آسان یکسانی برخوردارند. به همین دلیل است که مقاله، علت افزایش محبوبیت پیاده‌روی اربعین را در سال‌های گذشته و برخلاف وجود تهدیدات متعدد، ناشی از جدا شدن افراد حاضر در آن از جهان و انفصال از ماتریالیسم محسوب می‌کند.

پیاده‌روی اربعین واحساسی متفاوت

غالب مقالاتی که درباره سفرهای زیارتی منتشر می‌شوند به بررسی بسیاری از ابعاد آنها می‌پردازند، به جز بعد احساسی. هرچند در گذشته بعضاً آثاری مانند کتاب «دین و احساس» اثر جان کوریگان منتشر شده‌اند، اما محور اصلی مطالعات این حوزه نبوده‌اند. در مقاله‌ای که در دو فصلنامه علمی-پژوهشی «اسلام و علوم اجتماعی» توسط یکی از اساتید دانشگاه شهید چمران اهواز منتشر شده، این موضوع مورد تحقیق قرار می‌گیرد. در این مقاله با موضوع «واکاوی معانی ذهنی مشارکت‌کنندگان در پیاده‌روی اربعین در مرزهای چذابه و شلمچه استان خوزستان»، در اربعین حسینی از یک سو کنشگرانی وجود دارند که رفتار و عمل آنها مهم است و از سوی دیگر یک ساختار ثابت وجود دارد که دارای مقطع زمانی خاص، مکان مشخص، حال و هوای ویژه، ارزش‌ها، نمادها و باورهای خاص که همگی بیرونی و عینی هستند. این مطالعه به بررسی فرصت‌هایی می‌پردازد که اربعین از نظر نماز، اعتقادات، بعد مناسکی و بعد کنشی و احساسی را به دنبال دارد و به مطالعه چالش‌هایی می‌پردازد که با آن مواجه است. این مطالعه ضمن بررسی افراد حاضر در مشایه در اربعین به واکاوی این موضوع می‌پردازد که افراد چه درک و تفسیری از اربعین دارند، فرآیند طی شده در مسیر این ادراک چه بوده و اکنون نظرشان در رابطه با گذران زندگی چه تغییری کرده است. بنابراین یافته‌های این مقاله، زوار اعلام کرده‌اند که در دو سوی مرز شاهد نوعی کمک‌رسانی همدلانه خاص بوده‌اند که تا پیش از آن ندیده بودند. آنها یک نوع سانسور رسانه‌ای بین‌المللی را در رابطه با اربعین طرح می‌کنند که از نظر آنها نمی‌تواند اتفاقی باشد. بنابراین نتایج این تحقیق، از نظر مشارکت‌کنندگان کنش - تعامل‌های مرتبط با پیاده‌روی اربعین باید به مثابه یک فرصت برای جامعه‌پذیری دینی دیده شود و همچنین فرصتی برای افزایش وحدت ملی است. اگر از منظر ساخت یک تئوری محدود به واقعیت نیز به این یافته‌ها نگاه شود، مشارکت‌کنندگان از تعلیق موقت قشری‌بندی متداول در طول مسیر پیاده‌روی اربعین سخن می‌گویند.

پیاده‌روی اربعین استثنای ترین مدل گردشگری!

اولین مقاله مورد بررسی توسط دو محقق از دانشگاه علم و فرهنگ و پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در نشریه Journal of Scientific Study of Religion منتشر شده است. این مقاله به بررسی پیاده‌روی اربعین از زاویه فرهنگی و اجتماعی و به مثابه گردشگری مذهبی می‌پردازد که اثرات عمومی زیادی دارد. مقاله «مراسم اربعین به عنوان جایگزینی برای تنگناهای موجود»، بر آن است که هرچند صنعت گردشگری دارای جهت‌گیری استعماری است و می‌تواند پیامدهای مخرب فرهنگی و مذهبی داشته باشد، آیین پیاده‌روی اربعین به عنوان یک استثنا در این زمینه عمل می‌کند. بنابراین مقاله، علت این موضوع را در آنجا می‌توان یافت که اربعین به عنوان یک رویداد گردشگری مذهبی می‌تواند هویتی برای دین شیعه در نظر گرفته شود که فرد شرکت‌کننده، آن را به مثابه یک مفسر درگیر در شبکه‌ای از ساختارهای اجتماعی تعبیر می‌کند و با آنها تعامل دارد. چنین تعبیری ضمن در نظر گرفتن رویداد اربعین به عنوان محصول گذشته که فرد نقشی در آن ندارد، او را عامل اصلی بازتولید گذشته در نظر نمی‌گیرد. این رویداد او را باز یگری می‌بیند که آینده را براساس عملی می‌سازد که نتیجه این تعبیر است. این حرکت، یک مخرج مشترک بین فردی که فضایی برای هویت جمعی ایجاد می‌کند، به وجود می‌آورد. در این مطالعه پدیده منحصر به فرد در گردشگری مذهبی با استفاده از تجربه مستقیم پژوهشگر و رویکرد مسئولان و فعالان ایرانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت؛ پدیده‌ای که براساس رشد جمعیت، یکی از بزرگ‌ترین رویدادهای مذهبی جهان است. موضوع اصلی مطالعه حاضر، درک زمینه‌ها و انگیزه‌های زائران برای شرکت در این رویداد و درک آنها از شرکت در این رویداد است. رشد این رویداد و تمایل زائران برای فعالیت‌های مذهبی در محیطی که هنوز از نظر شاخص‌های توسعه گردشگری مذهبی پایین محسوب می‌شود، اهمیت بررسی چنین رویدادی را نشان می‌دهد محقق را به این موضوع سوق داده است. یکی از نتایج این مطالعه این است که عوامل مدیریت داخلی و انزوا روزمرگی زندگی افراد، یکی از دلایل افزایش محبوبیت پیاده‌روی اربعین است؛ چراکه جذابیت پایدار زیارت اربعین در توانایی آن برای پاسخگویی به نیازهای فردی و اجتماعی نهفته است.

اربعین ادراکی جدید از جهان

ابرویداد اربعین ازجمله بزرگ‌ترین گردهمایی‌ها و گردشگری‌های مذهبی جهان است که فقط چند مورد در طول تاریخ توان رقابت با آن را دارد. این ابرویداد، دربرگیرنده باورها و اعتقادات غیرمادی است که چنین حرکتی را در جهان ایجاد کرده است. ادراک معنوی گردشگر ازجمله رویکردهای جدیدی است که در مطالعات گردشگری طرح شده و به همه عوامل غیرمادی و روحانی وجود گردشگر، بر دریافت وی از سایت گردشگری تأکید می‌کند. این مقاله اثر یکی از محققان حوزه مدیریت گردشگری در دانشگاه علم و فرهنگ با موضوع «ادراک معنوی انسان از ابرویداد مذهبی اربعین حسینی» است. در این پژوهش با هدف توصیف و شناسایی عناصر حقیقت باطنی ادراک معنوی گردشگر، مولفه «حقیقت باطنی» و عناصر مربوطه با استناد به منابع کتابخانه‌ای، از دیدگاه گردشگرانی که دستکم یک‌بار در ابرویداد مذهبی اربعین حضور یافته‌اند، مورد مطالعه قرار گرفته است. به اعتقاد نگارنده این مقاله، ابرویداد مذهبی اربعین که در سال‌های اخیر به یکی از مهم‌ترین رویدادهای مذهبی جهان تبدیل شده است، می‌تواند نگاه صرفاً خودمحموری و خودجوش را به یک رویکرد یکپارچه، نظام‌مند و اثربخش جریان مهم گردشگری تبدیل کند. گردشگر هنگام حضور در این ابرویداد مذهبی، در ارتباط با سایر گردشگران، خویشین و خالق، زوایای مختلفی از حضور و اتصال و قرابت با فطرت خویشین را تجربه می‌کند که در نهایت وی را به خالق خویش متصل می‌گرداند. بنابراین، این ابرویداد، آرامش و وجد درونی را برایش رقم می‌زند تا بتواند وی را به غایت هستی نزدیک و نزدیک‌تر کند.

اربعین، پیچیدگی‌های بسیار و خاص خود را دارد و پذیرش آن با منطق مرسوم در جهان جور در نمی‌آید. به همین دلیل، بررسی این حرکت و جوانب و آثار آن، نه تنها برای شیعیان، بلکه پیروان ادیان دیگر نیز حائز اهمیت بوده و جذاب است. در سال‌هایی که این حرکت نیز آغاز شده، مقالات و تحقیقات متعددی در رابطه با آن

تاثیرشناختی پیاده‌روی اربعین در شادکامی

در مقاله‌ای دیگر با محتوای مشابه، این موضوع بررسی می‌شود از آنجا که افزایش نشاط و شادکامی یکی از دغدغه‌های انسان‌هاست و هوش معنوی نیز مختص انسان است. تعیین تفاوت شادکامی و هوش معنوی در افرادی که در پیاده‌روی اربعین شرکت می‌کنند با افرادی که شرکت نمی‌کنند، هدف مطالعه قرار دارد. در این مقاله که توسط یکی از اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد واحد ملارد نگاشته شده، بیان می‌شود که آیین‌های مذهبی از این دست، از ابعاد معنوی انسان هستند و فرصت‌های ویژه‌ای برای اهالی مذهب برای اعلام موجودیت خود به هويت‌های دیگر و موقعیتی مناسب برای بازنامایی و برساخت خود از وضعیت فرهنگی و اجتماعی فراهم می‌کنند. نتایج به دست آمده از پژوهش گویای آن بود که شادکامی و هوش معنوی افرادی که در مشایه شرکت کرده‌اند، به صورت معناداری از افرادی که هرگز در آن شرکت نکرده‌اند، بیشتر است؛ چراکه افرادی که در آن شرکت کرده‌اند، معمولاً افرادی مذهبی هستند که نظام ارزشی درست و روشنی دارند، افزون بر اینکه معمولاً زندگی آنها هدفمند و با معنی است، برای رسیدن به اهداف شان تلاش می‌کنند، بنابراین معمولاً از عزت نفس بیشتری برخوردارند و این امر برخلاف افرادی است که دچار افسردگی هستند و به نظر آنها بی‌ارزش هستند و زندگی شان پوچ و بی‌معنی است. بنابراین آنچه گفته شد، انتظار می‌رود افرادی که در پیاده‌روی اربعین شرکت می‌کنند، هیجان‌های مثبت بیشتری همچون شادکامی را تجربه کنند و در صورت تجربه هیجان‌های منفی از جمله غم، خشم و نفرت، مدت‌زمان کمتری درگیر این هیجان‌ها باشند. پس این بعد از تاثیر تقید مذهبی به صورت کلی و پیاده‌روی اربعین به صورت اخص را می‌توان به عنوان تاثیر شناختی پیاده‌روی اربعین در شادکامی در نظر گرفت. از سوی دیگر هوش معنوی در افرادی تجلی بیشتری می‌یابد که از حد جسم و ماده فراتر رفته، حالات انج هوشیاری را تجربه و از منابع معنوی برای حل مساله استفاده می‌کنند و خصوصیات همچون تواضع، بخشش، حق شناسی و ترحم دارند. ویژگی‌های بیان شده ویژگی‌های ارزشمندی هستند که در افراد باهوش معنوی بالاتر می‌یابد؛ بنابراین بدیهی است افرادی که در پیاده‌روی اربعین شرکت می‌کنند، از هوش معنوی بالاتری نسبت به افرادی که در این مراسم شرکت نمی‌کنند، برخوردار باشند.

بررسی اثرگذاری پیاده‌روی اربعین بر زائران

مقاله دیگر به صورت مشترک توسط چند هیات علمی دانشگاه تبریز و دانشگاه خوارزمی نوشته شده و نشریه International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage آن را منتشر کرده است. این مقاله با موضوع «اثرات معنوی زیارت اربعین: بررسی زوار ایرانی» بر آن است که هرچند پیاده‌روی اربعین دارای ویژگی‌ها و مسائلی است که در هیچ جای دیگر جهان دیده نمی‌شود (همچون ارائه خدمات رفاهی و غیررفاهی از سوی نهاد‌های مذهبی و غیردولتی در قالب موبک‌ها، به صورت کاملاً داوطلبانه و بدون انتظار پاداش) اما آن چیزی که حقیقتاً افراد را به این سفر می‌کشاند، علاقه آنها به حسین بن علی است. محققان مقاله معتقدند اعتقاد راستین به شعار «حب الحسین یجمعنا» که محاسبات و معادلات مرسوم را در این سفر تغییر داده و افراد را فارغ از تفکرات شخصی و شرایط محیطی به سوی کرپال‌روانه می‌کند. مقاله با ارجاع به کتاب سفرهای مقدس اثر آلن مورینیس، این‌طور برای منطق فوق‌الذکر استدلال می‌کند که در سفرهای مذهبی از این دست، تجربه معنوی، اصل کار و آن چیزی است که در بطن عمل وجود دارد و اثرگذاری نهایی را بر زائر انجام می‌دهد. از آنجا که هدف اصلی این مقاله، بررسی تجربه زوار ایرانی پیاده‌روی اربعین بود، نتایج آن نشان داد مهم‌ترین هدفی که ایرانی‌ها از مشایه در اربعین دنبال می‌کنند، اثرات معنوی آن است. درحقیقت نتایج استخراج شده تحقیق نشان می‌دهد اثری که سفر بر روح زوار داشته، تجربه منحصر به فرد آن و تمایل همگان در کمک به یکدیگر، مهم‌ترین دلایل معنوی افراد در سفر با پای پیاده به عراق بوده است. جذابیت بصری و علاقه به معماری حرم امام حسین (ع)، افزایش آگاهی دینی و دانش تاریخی از اسلام و وقایع آن و تعامل با ساکنان عراق و مسافرانی که از دیگر کشورها به آنجا آمده‌اند، از دلایل دیگر ایرانی‌ها برای پیاده‌روی اربعین است. در نهایت جمع‌بندی این مقاله نشان می‌دهد مسائل اقتصادی و عوامل مرتبط با آن، کمترین میزان اهمیت را در این سفر دارد و اثر آن بر افراد حاضر در مشایه در اربعین، نزدیک به صفر بوده است.

شکل گرفته که البته غالباً در حوزه‌های تخصصی بوده و با هدف ارائه راهکارهای علمی به مدیران کشورهای دخیل در این واقعه تهیه شده است. با این حال برخی از مطالعاتی که در باب اصل مشایه اربعین صورت گرفته‌اند، انتشار عمومی نیز پیدا کرده‌اند که به بررسی برخی از آنها می‌پردازیم.

دانشگاه

پنجشنبه اول شهریور ۱۴۰۳
شماره ۴۲۱۵
FARHIKHTEGANDAILY.COM
FARHIKHTEGANONLINE

